

ALMAN ÜNİVERSİTELERİ'NDE İLAHİYAT EĞİTİMİ

Müslüman Cemaatlerin
İlahiyat Kürsüleri'ndeki Temsil Sorunu

Foto: Amine Kabaktepe, IIT Osnabrück

» ENGİN KARAHAN
ekarahan@yigimg.de

Konu İslam İlahiyatı'na geldiğinde siyaset ne yazık ki bu oturmuş ve anayasal açıdan gerekli olan prosedürü hayata geçirmekten imtina etmekte. Bu tutumun sebeplerinin arasında Almanya'da artık kalıcı olan Müslüman varlığını ve bunun kurumsallaşmasını kabullenememe refleksi ve direnişi var.

Tübingen ve Münster Üniversitelerinde yeni kurulan İslam İlahiyatı Kürsüleri'nin denetleme kurullarının oluşturulmasında ortaya çıkan sorunlar, Almanya'da İslam İlahiyatı konusunu yine gündeme tartışmalı bir şekilde taşıdı. Tartışmaların temelinde, Alman Federal Bilim Bakanlığı'nın Kasım ayında açıklanan, Münster Üniversitesi'ne ilahiyat kürsüsünün denetleme kuruluna Müslüman cemaatlerden birinin temsilcisinin alınamayacağı, aksi takdirde üniversiteye yapılması beklenen milyonlarca Avro'luk desteğin verilmemesi tehdidi yatmakta.

Almanya'nın anayasal düzeni ve din-devlet hukuku açısından bu haber şaşırtıcıydı. Çünkü Weimar Anayasası'ndan beri devlet üniversiteleri ilahiyat fakültelerinin içeriğini belirleyememekte. Kendisini dinen nötr ve seküler olarak tanımlayan devletin esasen dini cemaatlerin iç düzenine müdahale etme yetkisi yok. Dini cemaatin idarî kadrosuna kimi getirdiği ya da kim tarafından temsil edildiği de, iç düzen kavramının merkezinde bulunmakta.

Söz konusu Müslümanlar ve Müslüman cemaatler olduğunda ise devletin yetkisi dışında müdahalesi bir ilki teşkil etmiyor. Almanya'da İslam İlahiyatı tartışmalarının başladığı ilk günden beri benzer müdahaleler karşımıza çıkmakta. İlk İslam İlahiyatı tecrübelerinden biri de zaten bu müdahaleden dolayı başarısızlıkla sonlanmıştı. 2004 yılında Müslüman cemaatlerin ciddi bir katkısı olmadan bir ilahiyatçı Münster Üniversitesi'nin "İslam Dini" kürsüsüne atanmıştı. Ve sözde bir denetleme kurulu oluşturulmuş olmasına rağmen, fiiliyatta Müslüman kuruluşların herhangi bir denetimi sözkonusu değildi. Bu ilk maceranın sonucu ise malum: Kürsü sahibinde meydana gelen itikadî ve fikrî değişimlerden sonra, 2008'in Eylül ayında KRM bünyesindeki İslamî cemaatler Münster'de ilahiyat okumamayı tavsiye etmek zorunda kalmışlardı.

Tarihçesinde İslam İlahiyatı konusunda bu şekil “kötü bir sabıkası” olan Münster Üniversitesi’nin, Federal Bilim Bakanlığı’nın baskısına boyun eğerek İslami cemaatlerin anayasal olarak şart olan katılımına müdahale edilmesine izin vermesi şaşırtıcı. Bu durum sadece Münster’de Kur’an ve Sünnet çizgisine bağlı bir ilahiyat öğretiminin mümkün olup olmadığı sorularını değil, aynı zamanda birçok Müslümanın aklına Alman üniversitelerinde ilahiyat eğitimi mümkün mü sorusunu da getirmekte.

İslam İlahiyat Kürsüleri’nin Hukuki Çerçevesi

Kendisini din ve dünyevi görüşler itibarıyla nötr ve seküler olarak tanımlayan bir devlette, devlet üniversitelerinde ilahiyat kürsülerinin olması tabii değil. Devlet bir dinin temel unsurlarını ya da genel olarak içeriğinin hangi unsurlardan oluşacağını ne tesbit edebilir, ne de belirleyebilir. İlahiyat fakülteleri ise doğaları gereği bu tür tanımlamaların yapılmak zorunda olduğu kurumlardır.

Buna rağmen devletin ilahiyat fakültelerine, yani şarkiyatçılar gibi dini sadece yabancı bir bakışla tarif ve tasvir eden kişilere değil, bir iç perspektiften tanımlayan kurumlara ihtiyacı var. Bunun sebeplerinden biri, okullarda verilen ve yine dinî cemaatlerinin katılımlarının sağlanması gereken din dersleri için duyulan öğretmen ihtiyacı. Pratik ihtiyaçların yanı sıra devlet dinî tedrisatı devlet üniversitelerine çekmekle dinî cemaatleri kamuoyundaki tartışmaların içine çekerek ve dahil olmalarını sağlayarak “ehilleşmelerini” ummakta.

Alman Anayasası’nın bu konudaki düzenle-

Bilim Kurulu’nun tasarladığı model cemaatlerin özerklik haklarına ciddi bir müdahale anlamına geliyor. Bu modelin hayata geçirildiği Münster ve Tübingen Üniversiteleri’nde ise, fiiliyatta modelin öngördüğü sınırlı katılım hakkının dahi eksik uygulandığını görmekteyiz.

mesi açık: İlahiyatların içeriği ile ilgili kararlar ancak ve ancak dinî cemaatler tarafından belirlenebilir. Cemaatlerin bu sürece katılımları, dinlerinin temel düsturlarının dikkate alınmasını sağlar. Kiliseler bunu bizzat piskoposluklarının katılımı ile gerçekleştirir ve bu şekilde, kürsü sahibinin ve diğer öğretim üyelerinin atamaları ve müfredatın belirlenmesine gerekli katkıyı sağlar.

İslam İlahiyatı’nda Farklı Bir Yol

Konu İslam İlahiyatı’na geldiğinde siyaset ne yazık ki bu oturmuş ve anayasal açıdan gerekli olan prosedürü hayata geçirmekten imtina etmekte. Bu tutumun sebeplerinin arasında Almanya’da artık kwalıcı olan Müslüman varlığını ve bunun kurumsallaşmasını ka-

bullenememe refleksi ve direnişi var. Müslüman cemaatlerin sözde yapısal ve temsil sorunları bahane edilerek temel kurumsal özgürlük hakları dahi engellenmekte. Ayrıca “Alman imamlar” tarafından öğretilen “Alman İslamı” hayali bazı çevreler için Müslümanların ve İslamî cemaatlerin ihtiyaçlarından önce gelmekte.

Bütün bu çelişkili uygulamalar arasında, 2010 yılında Alman Bilim Kurulu hem siyasetin Müslüman cemaatlerin statüsünü tanımama “hassasiyetini” dikkate alan hem de öğretmen açığına çözüm getirecek “yeni” bir modeli tartışmaya açtı. Bu model İslami cemaatlerin katılımını sağlamakla birlikte ciddi manada kısıtlanmasını da öngörüyor. Anayasal olarak sadece cemaatlere ait olan katılım hakkını tek başlarına değil, denetleme kurulu (Beirat) adı verilen bir yapının içinde “kamuoyuna mal olmuş” kişiler ile birlikte kullanmalarını ön-

görmekte. Sözde “kamuoyuna mal olmuş” şahsiyetler ise ne seçim yolu ile, ne de başka yollarla Müslüman taban ile ilişki içinde olmak yerine, sadece konu ile ilgilenen bakanlığın ya da resmi kurumun ataması ile denetleme kuruluna alınmış olacaklar.

Bilim Kurulu'nun tasarladığı bu model cemaatlerin özerklik haklarına ciddi bir müdahale anlamına geliyor. Bu modelin hayata geçirildiği Münster ve Tübingen Üniversiteleri'nde ise, fiiliyatta modelin öngördüğü sınırlı katılım hakkının dahi eksik uygulandığını görmekteyiz. Her iki yerde de Federal Bilim Bakanlığı ve Federal İçişleri Bakanlığı söz verilen destekleri ödememe tehdidi ile üniversiteler üzerinde baskı kurmakta. Halbuki federal hükümetin yetki olarak üniversitelerin şekillenmesinde hiçbir etkinliğinin olmaması gerekiyor.

Mevcut İlahiyat Kürsüleri'nde Katılım

Mevcut İlahiyat kürsülerini anayasal olarak gerçekleşmesi gereken katılım açısından değerlendirdiğimizde, karşımıza çok farklı bir portre çıkmakta. Şu an sadece Osnabrück Üniversitesi'ndeki kürsüler için dinî cemaatlerin katılımı olması gereken düzeyde. Orada kurulan denetleme kurulunun üyeleri sadece İslami cemaatlerin temsilcilerinden oluşmakta ve İslam ilahiyatı kürsülerinin oluşumunda kiliselerin kendi ilahiyatlarının kürsülerindeki katılımına denk bir katılımı gerçekleştirebilmekteler.

Frankfurt'daki kürsüler ise şu an için daha farklı bir yol takip etmekte. Kuruluşunda ve sonraki tarihlerde Türkiye Diyaneti'nin vakfı ile finans-

Aldıkları bu kararlar her iki kurum sadece kendi itibarlarını değil, aynı zamanda mezunlarının geleceğini de tehdit ediyorlar. Ayrıca devlet tarafından bu denli etki altına alınabilen bir ortamda, verdikleri ilahiyat eğitiminin itibarına ciddi gölge düşürmekteler.

manları sağlanan Frankfurt kürsüleri Osnabrück'deki gibi İslami cemaatlerin temsilcilerinden oluşan bir denetleme kuruluna sahip olmasalar da, kurum kuruluşundan beri İslami cemaatler ile sıkı bir ilişki içinde. Mevcut iyi ilişkilerin kurumsal olarak geleceğe taşınabilmesi için Frankfurt İlahiyat Kürsüleri'nin de yakın zamanda anayasanın gerektirdiği şekilde cemaatlerin katılımını kurumsal olarak sağlaması gerekecek.

Bu süreçte Erlangen gibi Müslüman cemaatler ile herhangi bir irtibat kurmama noktasında özen gösteren kurumlar da mevcut. Prof. Harun Harry Behr yönetimindeki merkez İslam İlahiyatı yapma iddiasında olsa da, kamuoyunda ülkedeki İslami cemaatleri dikkate almadığını bizzat ifade

edebilmekte. Erlangen'deki kürsüye bu dönem sadece üç öğrencinin kayıt yaptırmış olmasının sebepleri arasında bu tutumun da bir rol oynaması yüksek bir ihtimal. Bu şartlarda dinî cemaatler de Erlangen'deki kürsü ile ortak çalışma arayışı içinde olmayacaklardır.

Tübingen ve Münster Üniversiteleri ise, Bilim Kurulu'nun tavsiye kararlarından sonra oluşan ya da yeniden oluşturulan iki yeni kürsü ile karşımıza çıkmakta. Kendi algılarında Bilim Kurulu'nun tavsiye ettiği, sadece yarısının cemaatlerin temsilcilerinden oluşan denetleme kurulu modelini uygulamaktalar. Cemaatlerin temsilcileri bu modelde kendinden meşrûiyete sahip olmayan ama ilahiyatın oluşmasında etkin olması beklenen diğer dört “atanmış” üyenin de varlıklarını meşrûlaştırmış olacaklar. İlginç olan, her iki üniversitenin ifadelerinin aksine Bilim Kurulu'nun

bu kısıtlanmış katılımını dahi gerçekleştirilmemesidir. Bakan Schavan yönetimindeki Federal Bilim Bakanlığı her iki üniversiteye, denetleme kurulunda belirli bir Müslüman cemaatin temsilcisi olursa, söz verilen maddi desteğin yapılmayacağına açıkça bildirdi. Bu kararın sebebi sorulduğunda Bilim Bakanlığı adres olarak Federal İçişleri Bakanlığı'na göstermekte. İçişleri bakanlığının ise uyum ve din siyaseti konularındaki "maharetini" birkaç ay önce "kayıp" afişleri kampanyası bağlamında şaşkınlıkla izlemiştik.

Sonuç olarak her iki Üniversite'nin denetleme kurulunda, kurulun en azından yarısını oluşturması gereken ve onların itirazlarına karşı karar alınamaması gereken cemaat temsilcileri azınlığa düşmüş oldular. Bu yapı anayasanın şart koştuğu fakültelerdeki ilahiyat öğreniminin dinî cemaatlerin düsturlarına göre verilmesi şartının yerine getirilememesi anlamına gelmekte. Böylelikle her iki kurum da kendi itibarlarını ve İslami cemaatlerin katılımını Bilim Bakanlığı'nın maddi desteğine tercih etmiş ve ilahiyat eğitimlerini nötr

olması gereken bir bakanlığın etkisi altında bırakmaya kurban etmiş oldular.

Aldıkları bu kararlar her iki kurum sadece kendi itibarlarını değil, aynı zamanda mezunlarının geleceklerini de tehdit ediyorlar. Ayrıca devlet tarafından bu denli etki altına alınabilen bir ortamda, verdikleri ilahiyat eğitiminin itibarına ciddi gölge düşürmekte. Ve bu şekilde, mezunlarının orta ve uzun vadede işveren olarak ihtiyaç duyacakları dinî cemaatlerin katılım sürecinin dışına atılmalarına izin vermekteler. Bu ise sözkonusu kürsüler ile bir güven ortamının oluşturulamamasına ve Frankfurt ve Osnabrück gibi ilahiyat fakültelerinin mezunlarının Münster ve Tübingen'in, hele hele Erlangen'in mezunlarına karşı öncelikli olarak dikkate alınmasına sebep olacaktır. Bu da Almanya'da verilen "İslam İlahiyatı" eğitiminin başından itibaren Müslüman camia içinde farklı bir şekilde algılanmasına ve Tübingen, Münster ve Erlangen gibi üniversitelerin ilahiyat eğitimi için cazibesiz eğitim kurumları olarak algılanmasına sebep olacaktır.

